

Streszczenie

Koncepcja dziejów Pawła Orozjusza na tle historiozofii antycznej

Hipotezą badawczą pracy jest pogląd, iż Paweł Orozjusz w swoim dziele *Historia przeciw poganom* zawarł myśl o charakterze meta-historycznym, która mieści się w ramach szeroko pojętej historiozofii, czy też filozofii dziejów. W celu przebadania słuszności owej tezy, należało dokonać następujących czynności badawczych. Po pierwsze, wyznaczono metodę, która opierała się na identyfikacji przesłanek teoretycznych zaistnienia myśli historiozoficznej. Za takie uznano: refleksję wokół czasu, zróżnicowanie przeszłości i przyszłości pod kątem ich znaczenia dla ogólnej wizji dziejów, wskazania przeprowadzonej przez autora periodyzacji materiału historiograficznego, wyszczególnienia mechanizmu dziejowego oraz podmiotu dziejów. Po drugie, tematyka pracy skupiła się na analizie dzieła Orozjusza, pod kątem występowania powyższych znamion historiozofii. Poruszane problemy wymagały szerszych badań w obszarze filozofii, teologii, historiografii i historiozofii antycznej, oraz wskazania, które dokładnie koncepcje mogły mieć wpływ na ukształtowanie umysłowości, erudycji i wrażliwości zarówno Orozjusza, jak i zamierzonych przez niego adresatów *Historii przeciw poganom*.

Całość wywodu zamknięto w pięciu rozdziałach.

Rozdział pierwszy ma charakter porządkujący i wprowadzający. Podjęto w nim problem o charakterze terminologicznym. Przedstawiono definicję historiozofii, czy też filozofii dziejów, oraz określono pola semantyczne innych pokrewnych pojęć – historiografii i teologii dziejów. W dalszej części zaprezentowano metodę badawczą i uzasadniono jej wybór. Dzieje samego Orozjusza, ze szczególnym uwzględnieniem jego sylwetki intelektualnej, wpływu na późniejszych autorów oraz aktualnego stanu badań nad *Historią przeciw poganom*, również stały się przedmiotem dywagacji zawartych w pierwszym rozdziale.

W rozdziale drugim, podjęty został problem czasu w refleksji starożytnej. Rozważono dwa modele temporalności, a mianowicie czas cykliczny i linearny. Wykazano, iż Paweł Orozjusz korzystał z obydwu owych modeli, przy wyraźnej preferencji tego ostatniego. Otóż

historia została przez niego uporządkowana w sposób liniowy; posiadała swój początek i radykalny koniec. Co oznacza, iż każde wydarzenie miało charakter niepowtarzalny i wyjątkowy. Z elementów cyrkularnych Orozjusz korzysta bardzo incydentalnie; ogranicza je do występowania klęsk i katastrof w dziejach.

Kolejny rozdział przedstawia zaproponowaną przez Orozjusza periodyzację dziejów. Omawiany autor śledzi wzrost chrześcijańskich i humanitarnych wartości na przestrzeni historii i w oparciu o to dzieli historię na epoki. Podczas analizy materiału źródłowego dostrzeżono występowanie kilku różnych modeli periodyzacyjnych. Bez wątpliwości najistotniejszym jest podział na siedem epok, który pokrywa się z siedmioma księgami *Historii przeciw poganom*. Przy czym ostatni period rozpoczął się w czasach Oktawiana Augusta i trwa po dziś dzień.

W rozdziale czwartym rozważono kwestię mechanizmu dziejowego. Pod tą nazwą rozumie się siłę lub pewną regułę, która ingeruje w tok procesu historycznego, kształtując go i odpowiednio cyzelując, by zmierzał do określonego celu. Jednocześnie odkrycie owego mechanizmu pozwala na ustalenie sensu dziejów. W opinii Orozjusza, siłą animującą przebieg dziejów jest teistycznie pojmowana Opatrzność. Ma ona charakter zarówno porządkujący jak i pedagogiczny – na bieżąco osądza czyny ludzkie, kreuje wydarzenia, znaki i symbole, stanowiące pouczenie dla grzesznej ludzkości.

Rozdział piąty skupia się na problematyce podmiotu historii. Już w pierwszych partiach *Historii przeciw poganom* Orozjusz sugeruje, iż owym podmiotem jest ludzkość. Bliższa analiza ukazała jednak, iż omawiany autor konkretyzuje ów podmiot, budując wizję uniwersalistycznego imperium, które obejmie swym zasięgiem cały świat. Jednak w obliczu dramatycznych wydarzeń i kryzysów u progu piątego wieku, Orozjusz przesuwając ciężar omawianej podmiotowości na wspólnotę chrześcijan, a wręcz zdaje się ją zawęzić do grupy wybrańców, którzy są przeznaczeni do zbawienia.

W podsumowaniu stwierdzono prawdziwość postawionej wcześniej hipotezy. Znalazły się tam również sumaryczne wnioski płynące z poszczególnych rozdziałów.

Kraków 8.V.2024 r.

Marcin Burszta